

ROBERT M.
PIRSIG

Zen și arta
reparării
motocicletei

Traducere din limba engleză
de Bogdan Perdivară

POLIROM
2018

Mi-am pierdut simțul timpului, dar aud scârțâitul unor pași pe hol. Se face tot mai puternic, apoi se oprește la intrarea în sală. Clanța se mișcă. Ușa se deschide. O femeie se uită înăuntru.

Are o forță agresivă, de parcă intenționa să surprindă pe cineva aici. Pare să aibă sub treizeci de ani și nu-i foarte drăguță.

— Mi s-a părut că văd pe cineva, zice. Mi s-a părut...

Pare buimăcită.

Intră în sală și păsește spre mine. Acum agresivitatea pare să se fi spulberat, transformându-se încet, în uimire. Nu-i vine să-și creadă ochilor.

— O, Doamne, zice, tu ești?

N-o recunosc. Deloc.

Îmi spune pe nume și încuviințez din cap, sunt eu.

— Te-ai întors.

Clatin din cap.

— Doar vreo câteva minute.

Se holbează mai departe până ce devine stânjenitor. Își vine în sfârșit în fire și întreabă:

— Pot să iau loc?

Felul timid în care întreabă sugerează că i-a fost, probabil, studentă.

Se așază în primul rând de pupitre. Mâna, fără verighetă, îi tremură. Chiar *sunt* o fantomă.

E rândul ei să se simtă stânjenită.

— Cât o să stai? Nu, voiam să întreb...

Îi iau vorba din gură:

— Stau la Bob DeWeese vreo câteva zile, după aceea o să pornesc spre Vest. Aveam ceva timp de omorât prin oraș și m-am gândit să văd cum mai arată universitatea.

— O, zice, mă bucur că ai făcut-o... s-a schimbat... toți ne-am schimbat... așa de mult de când ai plecat...

Încă o pauză stânjenitoare.

— Am auzit că ai stat în spital...

— Da, zic.

Din nou tăcere jenată. Știe, probabil, de ce, dacă nu insistă. Mai ezită un pic, caută ceva de zis. Devine greu de îndurat.

— Unde predai acum? întreabă într-un târziu.

— Nu mai predau, am renunțat.

Nu-i vine a crede.

— Ai renunțat?

Se încruntă și mă privește iar, de parcă ar vrea să verifice dacă vorbește cu persoana potrivită.

— Nu poți face asta.

— Ba pot.

Clatină incredulă din cap.

— Nu tu!

— Ba da.

— De ce?

— S-a terminat cu astea pentru mine. Acum fac altceva.

Mă tot întreb cine-o fi, iar expresia ei pare la fel de nedumerită.

— Dar așa ceva e..

Șovăie. Încearcă iar.

— E o absolută...

Dar nu duce nici acum până la capăt propoziția.

Cuvântul ce urmează e „nebunie“. Dar s-a abținut în ambele rânduri. Își dă seama, își mușcă buza și pare răvășită de gafa ei. Aș spune ceva dacă aș putea, dar nu știu de unde să-ncep.

Sunt pe cale să-i zic că nu o cunosc, dar se ridică și spune: „Trebuie să plec“. Cred că-și dă seama că nu știu cine e.

Se îndreaptă spre ușă, aruncă un „La revedere“ rapid și superficial și, după ce-o închide, pașii i se iuțesc, mai-mai că aleargă pe hol.

Aud închizându-se și ușa din față a clădirii, iar sala se cufundă în aceeași liniște de mai înainte, dacă nu pui la socoteală vibrația psihică lăsată în urmă de ea. Încăperea e acum complet

schimbată. Conține doar rămășițele prezentei ei, iar ceea ce am venit să văd aici s-a evaporat.

Bine, îmi spun ridicându-mă iarăși în picioare, mă bucur că am vizitat sala, dar nu cred că voi vrea s-o mai văd vreodată. Mai bine repar motocicletele – am deja una care așteaptă.

În drum spre ieșire mai deschid, compulsiv, o ușă. Acolo, pe perete, văd ceva ce-mi stârnește fiori reci pe șira spinării.

E o pictură. N-o țin minte, dar îmi amintesc acum că *el* a cumpărat-o și a pus-o acolo. Și știu, dintr-odată, că nu-i o pictură, ci o reproducere pe hârtie pe care a comandat-o de la New York, făcându-l pe DeWeese să se încrunte, fiindcă era o reproducere și reproducerile *au de-a face* cu arta, dar nu sunt arta însăși – o distincție pe care, la vremea aceea, n-o accepta. Reproducerea însă, „Biserica Minorităților” de Feininger, îl atrăgea într-un fel ce n-avea de-a face cu arta în sine, ci mai degrabă cu subiectul tabloului, un soi de catedrală gotică, creată din linii și planuri semi-abstracte, din culori și umbre ce păreau să reflecte viziunea pe care o purta în minte în privința Bisericii Rațiunii – de aceea atârnase lucrarea acolo. Îmi amintesc totul acum. Aici a fost biroul lui. Am *găsit*. Asta e încăperea pe care am căutat-o.

Pășesc înăuntru și, descătușată la vederea tabloului, mă cuprinde o avalanșă de amintiri. Lumina ce cade pe reproducere vine de la o fereastră amărâtă în zidul adiacent, prin care privea, peste vale, spre Masivul Madison, uitându-se cum coboară furtunile. A privit pe fereastră asta de-aici, către valea care mi se întinde acum mie înainte... a pornit toată povestea, toată nebunia, chiar de aici! Din exact punctul ăsta!

Și ușa aceea duce spre biroul lui Sarah. Sarah! Acum îmi vine în minte. S-a ivit cu o stropitoare mică în mână, mișcându-se iute între cele două

uși, trecând dinspre coridor spre biroul ei și zicând: „Sper că-i înveți ceva de Calitate pe studenții tăi”. Asta cu o voce emfatică, târăgănată, de doamnă în anul de dinainte de pensionare pe cale să-și ude plantele. În momentul acela a început totul. Acolo a apărut centrul cristalizării.

Cristalizare. Îmi revine, puternic, un fragment de amintire. Laboratorul. Chimie organică. Lucra cu o soluție suprasaturată la extrem când s-a întâmplat ceva similar.

O soluție suprasaturată e una în care punctul de saturație, la care nu se va mai dizolva material în plus, e depășit. Asta se poate produce fiindcă punctul de saturație crește dacă este mărită temperatura soluției. Când dizolvi un material la temperatură ridicată și apoi răcești soluția, uneori materialul nu se cristalizează fiindcă moleculele nu știu cum. Au nevoie de ceva care să le declanșeze, un punct de cristalizare, un grăunte de praf ori chiar o zgârietură sau o bătaie bruscă pe recipient.

A dat să se ducă spre robinet, să răcească soluția, dar n-a mai ajuns acolo. În fața ochilor săi, pe când pășea, a văzut o stelută de material cristalin cum apare în soluție, cum crește brusc, iradiant, până ce-a umplut întregul vas. A văzut cum crește. Ceea ce înainte era doar lichid îi apărea acum ca o masă atât de solidă, încât putea întoarce vasul cu susul în jos fără să curgă nimic din el.

Acea frază, „Sper că-i înveți ceva de Calitate pe studenții tăi”, i-a fost spusă și, în nici câteva luni, crescând atât de repede că aproape o vedeai cum crește, a apărut o masă de gânduri enormă, întortocheată și extrem de bine structurată, formată ca prin minune.

Nu știu ce i-a răspuns lui Sarah când a zis asta. Probabil nimic. În fiecare zi se tot plimba pe lângă scaunul lui, de multe ori, ca să iasă și să intre în birou. Uneori se oprea, rostind un

cuvânt sau două de scuză pentru întrerupere, alteori venea cu ceva noutăți, iar el era obișnuit cu asta, era o parte din viața de la birou. Știu că a mai venit o dată să întrebe: „Chiar predai ceva de Calitate trimestrul ăsta?“, iar el a încuviințat din cap, a ridicat o clipă privirea și a zis: „Cu siguranță!“, în vreme ce ea trecea tropotind grăbită. Lucra atunci la un material pentru curs și asta îl deprima complet.

Îl deprima că textul era unul dintre cele mai raționale disponibile pe subiectul retoricii, totuși nu părea chiar în regulă. Mai avea și acces la scriitori, unii membri ai catedrei sale. Îi întrebase, ascultase, vorbise cu ei și fusese de acord cu răspunsurile lor la modul rațional, totuși ceva nu era satisfăcător.

Textul pornea de la premisa că, dacă retorica e să fie predată la nivel universitar, ar trebui predată ca o ramură a rațiunii, nu ca o artă mistică. De aceea, pentru înțelegerea retoricii, punea accent pe stăpânirea fundamentelor raționale ale comunicării. Se prezentau noțiuni de logică elementară, se prezentau bazele teoriei stimul-răspuns și de la ele se forma o progresie ce ducea la înțelegerea felului în care ar fi trebuit întocmit un eseu.

În primul an de predare, Phaidros a fost destul de mulțumit de metodologia asta. Simțea că ceva nu-l tocmai în regulă, dar eroarea nu stătea în aplicarea rațiunii la retorică. Eroarea era în vechea nălucă a viselor sale – raționalitatea însăși. Recunoștea în ea aceeași neîmplinire care-l tulburase ani de-a rândul și pentru care nu avea soluție. Simțea, pur și simplu, că nici un scriitor nu învățase să scrie vreodată după metoda asta rigidă, obiectivă, pe puncte. Și totuși asta era tot ce avea raționalitatea de oferit – altceva nu se putea face fără a deveni irațional. Și dacă era ceva clar în mandatul său din cadrul Bisericii Rațiunii, atunci era să fie rațional, astfel că trebuise să lase lucrurile așa.

Câteva zile mai târziu, la o nouă trecere a lui Sarah, femeia s-a oprit și a zis: „Mă bucur că predai ceva de *Calitate* în trimestrul ăsta. Nu prea o mai face nimeni în zilele noastre”.

„Ei bine, o fac eu”, a răspuns Phaidros, „și chiar pun accent pe asta.”

„Bine!”, a zis ea și a trecut tropăind mai departe.

S-a aplecat din nou asupra cursurilor, dar nu după mult timp cugetarea i-a fost întreruptă de amintirea remarcii strănii a lui Sarah. Ce tot zicea acolo? *Calitate*? *Evident* că preda *Calitate*. Cine n-o făcea? Și-a văzut mai departe de notițe.

Un alt lucru care-l deprima era retorica prescriptivă, care se presupunea că se cam învechise, dar tot mai stăruia. Era vechea chestie cu „te-am-prins-cu-adjectivul-pe-dinafară”. Scriere corectă, punctuație corectă, sintaxă corectă. Sute de reguli alunecoase pentru oameni alunecoși. Nimeni nu putea să țină minte toate chestiile alea și să se concentreze asupra a ce avea de scris. Erau toate un soi de maniere elegante, ce nu derivau din vreun sentiment de bunătate, decență sau umanitate, ci dintr-o dorință egoistă a unora de-a trece drept domni și doamne. Domnii și doamnele știau să se poarte în societate, vorbeau și scriau corect gramatical. Asta îi indica drept membri ai claselor superioare.

Totuși, în Montana, n-aveau deloc efectul ăsta. Mai degrabă te făceau să pari un individ plin de tâfnă de pe Coasta de Est. La catedră se cerea un minim de retorică prescriptivă, dar – ca și alți profesori – evita cu grijă să susțină retorică prescriptivă altfel decât prin prisma lui „se cere la facultate”.

Nu peste mult timp gândul acela s-a ivit iarăși. *Calitate*? Era ceva iritant, chiar enervant cu întrebarea aceea? A stat să cugete, s-a tot gândit, s-a mai uitat pe geam și iar s-a gândit. *Calitate*?